

## ప్రజాబంధు - బద్దం

బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారి శతజయంత్యోత్సవం వర్తమాన ప్రజాసేవకులందరికీ పర్వదినం. ఇరువదవ శతాబ్దికి చెందిన జాతీయ నాయకత్వంలో హైద్రాబాద్ సంస్థానం, ఆ తర్వాత ఆంధ్రప్రదేశ్ రాజకీయ నాయకత్వంలో అగ్రశ్రేణికి చెందిన అనన్యసామాన్యుడు బద్దం ఎల్లారెడ్డి. హైద్రాబాద్ లోని వివేకవర్ధని పాఠశాలలో హైస్కూలు విద్యను పూర్తిచేసుకొని ఉన్నత విద్యనభ్యసిస్తూండగానే మహాత్మాగాంధీగారి పిలుపునందుకొని శాసనోల్లంఘన వుద్యమంలో పాల్గొన్నారు. నైజాం సంస్థానములో అటువంటి వుద్యమానికి ఆస్కారము లేని కారణంగా కాకినాడకు వెళ్ళి సత్యాగ్రహంలో పాల్గొన్నారు. జైలు శిక్షను అనుభవించారు. ఆనాటి నుండి జాతీయ స్వాతంత్ర్యోద్యమంతో పాటు హైద్రాబాద్ సంస్థాన విమోచన వుద్యమ ఆలోచనలకు బలమైన బీజాలు ఆ యువకునిలో నాటుకు పోయినవి. ఆనాటి నుండి జీవితాంతం అర్ధశతాబ్ది కాలం అలుపెరుగని సమరయోధుడుగా, అచెంచల కార్యదక్షుడుగా, ఆంధ్రమహాసభ, భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీలో అగ్రశ్రేణి నాయకుడుగా తన ప్రత్యేకతను ప్రదర్శించారు. ఇంతటి త్యాగమూర్తి, అనుభవశాలి జీవిత పాఠాలను క్రోడీకరించడం సమర్థవంతమైన రాజకీయ విశ్లేషకులు, పరిశోధకుల పవిత్ర కర్తవ్యం. ఒక సహచరుడిగా సుమారు అర్ధశతాబ్ది సుదీర్ఘకాలంలో అటువంటి మహనీయునికి మొదలు శిష్యుడిగా, అభిమానిగా తర్వాత సన్నిహిత సహచరుడిగా వుండిన నేను ఈ శతజయంతి శుభసందర్భముగా నా శ్రద్ధాంజలిని ఘటిస్తూ వారితో కలిగిన అనేకానేక అనుభవాల నుండి ఆణిముత్యాల్లాంటి సందర్భాలను మాత్రమే చదువరులకు అందించగలుగుతాను.

1936లో సిరిసిల్లా పట్టణంలో చతుర్థాంధ్ర మహాసభ జరిగింది. నాకు 13 సం॥ల వయస్సు 7వ తరగతి విద్యార్థిని. కరీంనగర్ పట్టణంలో చతుర్థాంధ్ర మహాసభలు జయప్రదం చేయడానికి ఆహ్వానసంఘ ప్రధానకార్యదర్శిగా ప్రచార కార్యక్రమాలను నిర్వహిస్తున్న బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారిని ప్రప్రథమంగా దర్శించుకున్నాను. ఆనాటికే కరీంనగర్ పట్టణంలో విద్యార్థి, యువకులను దేశభక్తియుత, తాత్విక చింతనలను విస్తృతంగా ప్రచారం చేస్తుండిన ఆర్యసమాజానికి నేనొక స్వచ్ఛంద సేవకుడిని. కీ॥శే॥ రాంపాల్ లాహోటి మాకు నాయకుడు. ఖాదీ బాండార్ లో తరుచుగా కనబడే క్రియాశీల వ్యక్తి బద్దం ఎల్లారెడ్డి ఆర్యసమాజ్ కార్యాలయానికి వచ్చి ఒక విద్యార్థి బృందాన్ని ప్రచారదళంగా

రూపొందించాలని, కరీంనగర్ నుండి సిరిసిల్లా వరకు పాదయాత్ర నిర్వహించి చతుర్థాంధ్ర మహాసభ ఉద్దేశ్యాలను, లక్ష్యాలను ప్రచారంలోకి తేవాలని కోరినారు. దానికి రాంపాల్ లాహోటి వెంటనే అంగీకరించారు. దళ సభ్యులను ఎన్నుకున్నారు. చిన్న వయస్సు కలిగిన నాకు కరపత్రాలు పంచే బాధ్యతను అప్పగించారు. ఈ బాధ్యత సక్రమంగా నిర్వహించబడ్డది. కీ॥శే॥ కొడిమేల భూమయ్యగారు ఆహ్వానసంఘ అధ్యక్షులుగా, బద్దం ఎల్లారెడ్డిగారు ఆహ్వానసంఘ ప్రధానకార్యదర్శిగా సిరిసిల్లాలోని మానేరు నదీ తీర మామిడితోటలో అత్యంత ఉత్సాహభరిత వాతావరణంలో ఈసభ జరిగింది. ఆంధ్రోద్యమ వైతాళికుడు మాడపాటి హనుమంతరావు పంతులుగారు ఈ మహాసభకు అధ్యక్షుడు. వారి ధర్మపత్ని శ్రీమతి మాడపాటి మాణిక్యమ్మ మహాసభ మహిళా విభాగానికి అధ్యక్షురాలు. నిరంకుశ నైజాం పరిపాలనలో ఏ మాత్రం పౌరహక్కులు లేని అంధకారంలో సిరిసిల్లాలో జరిగిన చతుర్థాంధ్ర మహాసభ కరీంనగర్ జిల్లాలోనే స్వాతంత్ర్యం, ప్రజాతంత్ర్యం లాంటి సిద్ధాంతాలకు ప్రప్రథమంగా ప్రచార వేదికగా నిలిచింది. వందలాది యువకులలో దేశభక్తి, సామాజిక స్పృహలకు ప్రేరణగా ఉపకరించింది. ఇందులో బద్దం ఎల్లారెడ్డిగారి పాత్ర అద్వితీయం.

హైదరాబాద్ సంస్థానంలో ఆంధ్రమహాసభలు తెలంగాణ ప్రాంతాలలో దాదాపు ప్రతి సంవత్సరం సువిశాల దేశభక్తుల వేదికలుగా విజయవంతంగా నిర్వహించబడినవి. భారత జాతీయ కాంగ్రెస్, భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీలు నిషేధించబడిన నేపథ్యంలో సాంస్కృతిక లక్ష్యాలు తప్ప రాజకీయాలు వుండవని, ప్రభుత్వ అనుమతితో నిర్వహించబడిన ఆంధ్రమహాసభ సమావేశాలు ఆచరణలో మంచి సమరశీల రాజకీయ వేదికలుగా ఉపయోగంలోకి వచ్చిన పరిస్థితి అత్యంత ఆసక్తికర పరిణామం. కమ్యూనిస్టులు, కాంగ్రెస్ నాయకులు తమ తమ సైద్ధాంతిక పునాదులను పదిలం చేసుకుంటూ నాయకత్వాలను సృష్టించి నిర్మించుకోగలిగిన వేదిక ఈ ఆంధ్రమహాసభ. రావి నారాయణ రెడ్డి గారి కుడి భుజంగా గుర్తించబడి వర్ణించబడిన అదృష్టవంతుడు బద్దం ఎల్లారెడ్డి.

సామాన్యుడిగా అగుపడే మనిషి అసహాయశూరుడుగా, త్యాగధనుడుగా, పట్టువదలని భట్టి విక్రమార్కుడుగా, మడమ త్రిప్పని శక్తివంతుడిగా నాదృష్టిని ఆకర్షించిన బద్దం ఎల్లారెడ్డి నా జీవితంపైన చెరగని ముద్ర వేశారు. శరవేగంగా కొనసాగిన ఆనాటి రాజకీయ సంఘటనలలో అడుగడుగునా బద్దం ఎల్లారెడ్డి పాత్ర కరీంనగర్ జిల్లా ప్రజల దృష్టిని ప్రబలంగా ఆకర్షించింది. ఆ జిల్లా రాజకీయాల పరిణతిలో అవిభాజ్యమైపోయింది. పరిపూర్ణ దేశభక్తుడిగా, ప్రజాబంధుగా పరిగణలోకి రావడం జరిగింది. రెండుచేతులకు బేడీలు వేసి పాడుగాటి పగ్గాలను ఇద్దరు లేక నలుగురు పోలీసులు పట్టుకొని కరీంనగర్ పురవీధులలో నడిబజారులో నడిపించిన సందర్భాలు ఒకటి కాదు అనేకం.

పలు సందర్భాలలో ఇందుకు కారణం తెలుసుకునే కుతుహలం నాలో కలిగింది. నైజాం సంస్థానంలో భూమిశిస్తు, నీటి తీరువా బ్రిటీష్ ఆంధ్ర ప్రాంతానికంటే ఎక్కువగా నున్నది కాబట్టి దానిని తీవ్రంగా తగ్గించాలని కోరుతూ కరపత్రాలు పంచడం ఒకనాటి కారణం. పౌరహక్కులను కాలరాస్తూ వాక్ స్వతంత్ర్యాన్ని నిరాకరిస్తున్న ప్రభుత్వ విధానాన్ని విమర్శించే కరపత్రాలు పంచడం ఒకనాటి గాథ. అక్రమంగా భూములపై అక్రమంగా భూమి శిస్తును విధించి వసూళ్ళకు పూనుకొంటున్న ప్రభుత్వ విధానాలను ఖండించమని రైతులను కోరుతూ పత్రికా ప్రకటన చేయడం ఒక వుదంతం. ఇలా ఆయన చేయని 'నేర'మంటూ లేదు. శిక్షాస్మృతిలోని వివిధ విభాగాల క్రింద నేరారోపణలు చేస్తూ కోర్టుల చుట్టూ, జైలు చుట్టూ తిప్పిన ఘటనలు కోకొల్లలు. అందుకే ఆయన దైర్యసాహసాలు ప్రజలను ఆకట్టుకున్నవి. యువతకు ఆకర్షణీయమైనవి. శత్రువులకు కంటకంగా మారినవి. మేధోశక్తితో, ఉపన్యాస పటిమతో, ప్రబోధ ప్రజ్ఞతో రాజకీయ నాయకులుగా ప్రతిభను పొందిన వారున్నారు. మంచిదే. కాని ఒంటరిగా, అన్యాయంగా, అక్రమం పట్ల అసహనంతో పరిణామాన్ని కూడా లెక్కించక కార్యరంగంలోకి దూసుకుపోయే అరుదైన పోరాట పటిమ గలిగిన ఈ నాయకుని తీరేవేరు. ఒక రోజు పోలీసులు చేతులకు, కాళ్ళకి బేడిలు వేసి కరీంనగర్ నడిబజారులో ఊరేగించి ఈనాడు పాత పోలీసు తాణా అని పిలువబడే పోలీసుస్టేషన్ చీకటిగదిలో వేయడం, అందులోనే అలాంటి బేడీలే వేయబడిన పిచ్చివాడిని కూడా ఉంచడం అలా ఒక రాత్రి పగలు గడపడం ఈనాటి నాగరికతా ప్రపంచంలో ఊహించగలమా? భరించగలమా? ఇవి ఆయనకు పుట్టుకతో వచ్చిన సద్గుణాలు. మానవతా విలువలు. ఆనాటి ప్రజలు అనుభవించిన అష్టకష్టాలను ఎదిరించడానికి ప్రకృతి సృష్టించిన మానవావతారం. భూమి పుత్రుడు, మట్టినుండి పుట్టిన మాణిక్యం.

1942, 9వ ఆగస్టు భారత జాతీయ విముక్తి వుద్యమంలో మహాన్నత సమరశీల ఘట్టం. క్విట్ ఇండియా పిలుపునిచ్చినదినం. జాతీయ కాంగ్రెస్ అగ్రశ్రేణి నాయకత్వం, గాంధీజీతో సహా అరెస్టు చేయబడినారు. కాని యువతరం శ్రీమతి అరుణా ఆశఫ్ అలీ లాంటి నాయకగణం రహస్యంగా నుండి బ్రిటీష్ ప్రభుత్వ పాలనను స్థంభింపచేయడానికి వీరోచిత పోరాట కార్యక్రమాలను చేపట్టిన సందర్భం. మహాత్మాగాంధీ గారి మాటలలో “చావో బ్రతుకో తేల్చుకోవలసిన సంగ్రామం” జాతి మొత్తం అట్టుడికినట్టుంది. విద్యార్థి, యువకులు రంగప్రవేశం చేసారు. కరీంనగర్ పట్టణంలో 9వ తరగతి విద్యార్థిగా నున్న నాలో దేశ వ్యాపిత రాజకీయ పరిణామాలకు ప్రతిస్పందన కోరినవి. వెంటనే సహచర విద్యార్థి, యువకులందరిని సమావేశపర్చి అదే రోజు కరీంనగర్ సమీపంలోనున్న గిద్దె పెరమాండ్ల దేవాలయంలో సామూహిక నిరాహారదీక్ష చేపట్టడం జరిగింది. సాయంకాలానికి ఆర్యసమాజ్ నాయకులు రాంపాల్ లాహోటితో సహా ఆంధ్రమహాసభ నాయకులు బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారి నాయకత్వంలో మా శిభిరానికి రావడం మమ్ముల్ని ప్రోత్సహిస్తూ

అశ్వీరదించడం మరుపురాని మహాజ్వల ఘట్టం. ఇల్లు చేరేవరకు నా పేరిట నాగపూర్ నుండి వచ్చిన ఒక వుత్తరం దానిని విప్పి చూడగా స్వధస్తూరితో నన్ను వుద్దేశించి అరుణా ఆసఫ్ అలీ గారు వ్రాసిన వాక్యాలు నా జీవితానికే మరుపురాని సందర్భం. విద్యార్థి, యువకులు బ్రిటీష్ సామ్రాజ్యవాదాన్ని పారద్రోలే పర్యంతం. చదువు, సంధ్యలు వదిలి విప్లవోద్యమంలో సమిధలుగా మారాలని ఆమెగారిచ్చిన సందేశం. ఆ ఉత్తరాన్ని వెంటనే బద్దం ఎల్లారెడ్డి గార్కి చూపడం దానిపై ఆయన తమ ఉద్రేకపూరిత భాష్యాన్ని ఇవ్వడం నిజంగా నన్ను ఒక రాజకీయ వాదిగా మలుపు తిప్పడానికి కలిగిన ఏర్పడిన సన్నివేశం, సందర్భం.

తెలుగుభాషా పండితుడొకరు చెప్పినట్లు “గు” అనగా చీకటి అని బీజార్థం. “రు” అనగా తొలగించువాడు అన్నది బీజార్థం. అంటే చీకట్లను ఛేదించి, తొలగించి వెలుగును ప్రసరించేవాడే “గురువు”. నిజంగా బద్దం ఎల్లారెడ్డి నాకు గురువని చెప్పుకుంటూ గర్విస్తాను. ఆనాటి నుండి ఆయన జీవితాంతం నాకు గురువుగా, సహచర్యుడిగా నా రాజకీయ కర్తవ్యాన్ని నిర్వహించగలిగాను. ఆయనంటే భక్తితోపాటు భయం కూడా నాలో వుండింది. మా కుటుంబంలో మా బావగారైన కరీంనగర్ లోని సుప్రసిద్ధ అడ్వకేట్ కూడా అయిన ఆంధ్రమహాసభకు జిల్లా అధ్యక్షుడుగా పనిచేసిన కీ||శే|| పొల్కంపల్లి వెంకట రామారావు గారు ఎల్లారెడ్డిగార్కి అత్యంత సన్నిహిత మిత్రులు. మాతండ్రిగారైన చెన్నమనేని శ్రీనివాసరావు గారిని వీరు ఉభయలు గౌరవించేవారు. ఆ విధంగా బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారు మా కుటుంబానికి సన్నిహితులు, హితులు, అదనంగా రాజకీయ సహచరులు కూడా. అందుకే నేను వారిని పితృసమానులుగా భావించడం భక్తితోపాటు భయంగా మెలగడం సహజంగా జరిగింది. సుమారు 5 సం॥ల కాలం అంటే 1943లో నేను నా హైస్కూలు విద్యను ముగించుకొని వున్నత విద్యకొరకు ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయానికి వెళ్ళేవరకు పొల్కంపల్లి వారి గృహం రాజకీయ చర్చలకి, ఆంధ్రమహాసభ కార్యక్రమాలకి నిలయంగా నుండినది. ముఖ్యంగా పొల్కంపల్లి వెంకట రామారావు మరియు బద్దం ఎల్లారెడ్డి గార్ల మధ్య జరిగే నిరంతర రాజకీయ చర్చలు, వాగ్వివాదాలు అత్యంత ఆసక్తికరం. రెండవ ప్రపంచయుద్ధం ముమ్మరంగా కొనసాగుతూ సోవియట్ రష్యా ప్రజలు జర్మన్ నాజీ సైనికులను తరిమికొడుతున్న సమయం. ఇటు తూర్పున ఫాసిస్టు జపాన్ దురాక్రమాణలను ఆసియా దేశాల ప్రజల అత్యంత త్యాగనిరతితో తరిమికొడుతున్న సమయం. భారతదేశంలో జాతీయ నాయకులు బ్రిటీష్ సామ్రాజ్య వ్యతిరేక విముక్తి వుద్యమ వ్యూహం గురించి భిన్నాభిప్రాయాలతో సతమతమవుతున్న సందర్భం. భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ, సోషలిస్టు జన్మభూమి అయిన రష్యా దేశంపై విరుచుకుపడుతున్న ఫాసిస్టు శక్తులను ఓడించే మహా యుద్ధంలో మిత్రపక్షంగా నున్న బ్రిటీష్ సామ్రాజ్యవాద వ్యతిరేక వుద్యమాన్ని తాత్కాలికంగానైనా సడలించాలని కృతనిశ్చయంతో తమ వైఖరిని తదనుగుణంగా మార్చుకున్నది. ఈ దశలో రెండవ

ప్రపంచయుద్ధం “పీపుల్స్ వార్” అనగా ప్రజా యుద్ధంగా మారిందని, బ్రిటిష్ వ్యతిరేక పోరాటాలు నిలిపివేయాలని, చివరకు కార్మిక సమ్మెలకు కూడా విరామమివ్వాలని ప్రకటించింది. అటు ప్రధాన జాతీయోద్యమ నాయకత్వ పాత్రను పోషిస్తున్న కాంగ్రెస్ పార్టీ, గాంధీ - నెహ్రూ తదితరులు ఇదే సమయంలో బ్రిటిష్ వ్యతిరేక విముక్తి వుద్యమానికి మరింత పదునుపెట్టి విస్తృతం, ఉధృతం చేయాలని సంకల్పించారు. అంతవరకు కాంగ్రెస్ పార్టీ సభ్యత్వంతో నుండిన కమ్యూనిస్టులు కాంగ్రెస్ పార్టీ నుండి బహిష్కరించబడ్డారు. కమ్యూనిస్టులను దేశద్రోహులుగా ప్రకటించారు. ఇటువంటి సునిశిత రాజకీయ వాతావరణంలో కరీంనగర్ లో రాజకీయ రంగ అగ్రగణ్యులు జిల్లా ఆంధ్రమహాసభ అధ్యక్ష, కార్యదర్శులైన పోల్కంపల్లి మరియు బద్దం గార్ల మధ్య జరిగిన రాజకీయ చర్చోప చర్చలు నిత్య నూతన పాఠాలను నేర్పే విద్యాలయంగా పరిణమించింది. పై నాయకులకి, వారి అనుచరగణానికి మంచినీళ్లు, టీలు, టిఫెన్లు అందచేసే బాధ్యతలను నిర్వహించే నాకు వెలలేని రాజకీయ విద్యాకేంద్రంగా మారింది. బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారు అదివరకే భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ సభ్యుడు, నాయకులు. ఆయన అనుచరుడిగా నేను భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ క్యాండిడేట్ సభ్యుడిని. పోల్కంపల్లి వారు వారి అనుచరులు స్థూలంగా కాంగ్రెస్ వాదులు. కమ్యూనిస్టు వ్యతిరేకులు కాకుండా భారత రాజకీయాలలో కమ్యూనిస్టు లనుసరించుచున్న బ్రిటిష్ అనుకూలతను తీవ్రంగా వ్యతిరేకించేవారు. అటు సోషలిస్టు రష్యా అప్రతిహతంగా అజేయంగా జర్మన్ ఫాసిస్టులను తరిమికొట్టగలుగుతుందని పరిపూర్ణంగా నమ్మేవారు. ఇటువంటి సంక్లిష్ట పరిస్థితులలో భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ అనుసరించిన ఒంటెత్తు పోకడ మింగుడు పడకపోయినా పార్టీ నిర్ణయాన్ని పట్టుదలతో వాదించి ఎదుటి వాదనను ఓడించడానికి ఎల్లారెడ్డి గారు చేసిన కృషి సంతృప్తికరంగా కనబడినా గాంధీ - నెహ్రూలతో పాటు వీర విప్లవ నారి అరుణా అసఫ్ అలీ లాంటి వారి నాయకత్వంలో విజృంభించుచున్న జాతీయ విముక్తి వుద్యమ ప్రపంతి నుండి సామాజిక విప్లవ కారులైన కమ్యూనిస్టులు విడువడి పోవడం దానిని సమర్థించుకోవడం ఒక కొరకరాని కొయ్యగా నేను భావించేవాడిని. అయినా ఎల్లారెడ్డి గారిని చూచి భయపడేవాడిని, ఎదిరించే వాడిని కాదు. ఎల్లారెడ్డిగారిలో రెండవ ప్రపంచయుద్ధం జయాపజయాలకంటే, శ్రమజీవుల శాశ్వత విముక్తి మహోద్యమాన్ని నిర్వహించే కమ్యూనిస్టుపార్టీ పిలుపుపై అకుంఠిత విశ్వాసం ప్రస్ఫుటంగా కనబడేది. అటు బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యవాద వ్యతిరేక ఉద్యమం, జాతీయ స్వాతంత్ర్యం ప్రాధాన్యతను ఏమాత్రం తగ్గించనవసరం లేదనే వాస్తవాన్ని నొక్కి వక్కాణించేవారు.

నేను ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయంలో ఇంటర్మీడియట్ లో చేరిన 1943 నుండి 1947, 15 ఆగస్టు వరకు బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారితో నిత్యసంబంధాలు తగ్గి పరోక్ష సంబంధాల వరకు, పార్టీ మీటింగ్ ల వరకు పరిమితమైపోయినవి. అయినా మా కుటుంబంలోని ప్రతి ముఖ్యసందర్భంలో వారు రావడం, అభిప్రాయాలు పంచుకోవడం

జరుగుతూ వచ్చింది. నేను విద్యార్థి వుద్యమ నాయకుడిగా ఎదగడం చూస్తూ వారు తమ సంతృప్తిని వ్యక్తం చేసేవారు. సహేతుక విమర్శలతో పాటు సముచిత సలహాలు అందించేవారు. 15 ఆగస్టు 1947తో రాజకీయాలు వేడెక్కినవి. భారతదేశం స్వాతంత్ర్య పోరాట విజయోత్సవాలను నిర్వహించుకొనగా హైద్రాబాద్ సంస్థాన ప్రజలు నైజాం నిరంకుశ పాలనలో నికృష్ట జీవితాన్ని అనుభవించవలసి వచ్చింది. నైజాం భారత యూనియన్‌లో విలీనం కావడాన్ని తిరస్కరిస్తూ తమ సంస్థానాన్ని స్వతంత్ర దేశంగా ప్రకటించుకున్నారు. విలీనాన్ని కోరుతున్న ప్రముఖ రాజకీయ పార్టీలైన స్టేట్ కాంగ్రెస్ మరియు కమ్యూనిస్టు పార్టీలపై నిషేధాన్ని విధించారు. ఆ పార్టీల నాయకులు, కార్యకర్తలపై నిర్బంధ విధానాన్ని ద్విగుణీకృతించారు. తెలంగాణ ప్రాంతంలో సుమారు 2 దశాబ్దాల నుండి క్రమక్రమంగా ఆంధ్రమహాసభ, కమ్యూనిస్టు పార్టీల నాయకత్వంలో బలోపేతమైన ప్రజావృద్ధ్యమం దీన్ని ఒక సవాల్‌గా స్వీకరించింది. హైద్రాబాద్ సంస్థానం బేషరతుగా భారతదేశంలో విలీనం కావాలని పిలుపిచ్చింది. రాజకీయ విభేదాలకు తావులేకుండా పై ఉమ్మడి ఆశయాన్ని సాధించడానికి రాజీలేని పోరాటాలు నడిపించాలని అందుకు అవసరమైన త్యాగాలకు సిద్ధపడాలని పిలుపునిచ్చింది. అప్పటికే రాష్ట్రస్థాయి ఆంధ్ర మహాసభ, కమ్యూనిస్టు పార్టీల అగ్రశ్రేణి నాయకులలో ప్రముఖులైన బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారు తమ శక్తి యుక్తులను దారబోస్తూ ఈ మహోద్యమంలోకి దూకారు. నైజాం ప్రభువు ఒక ప్రత్యేక ఆర్డర్ ద్వారా కొందరు నాయకులతో పాటు బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారిని గ్రామ నిర్బంధానికి గురి చేశారు. కొలది కాలంలోనే పార్టీ నిర్ణయానుసారం నిర్బంధాన్ని దిక్కరించి రహస్య జీవితం ప్రారంభించారు. ఎల్లారెడ్డిగారు తమ గ్రామ నిర్బంధాజ్ఞలను ఉల్లంఘించి గాలిపల్లి గ్రామము నుండి రహస్య జీవితంలోకి పోయిన వార్త కరీంనగర్ జిల్లాలో దావానలంలా వ్యాపించింది. అండర్‌గ్రౌండ్ అంటే గ్రామీణ ప్రజలు ఆయనపై ప్రేమాభిమానాలతో ఇలా వర్ణించేవారు. “ఒక రోజు భూమాత తనముద్దు బిడ్డడైన బద్దం ఎల్లారెడ్డి ఇంటికి వచ్చి ఆయన అనుభవించిన నిర్బంధకాండను చూడలేక, రెండుముక్కులుగా తానేపగిలి ఆయనను తన ఒడిలోకి తీసుకొని అంతర్ధానమై పోయింది.” ఈ సత్యాన్ని నేనంటే నేను చూచానని పామర జనులనుకుంటుండే వారు. అమితమైన అజ్ఞానం, అపారమైన అభిమానం, మేలవించబడి అమాయక ప్రజలు అల్లుకున్న ఆసక్తిదాయకమైన కథ ఇది. ఎల్లారెడ్డి గారు తెలంగాణ గ్రామసీమలపై నైజాం పోలీసు సైన్యం, రజకార్లుగా పిలువబడే ముస్లిం మతసంస్థ వాలంటీర్లు ఉమ్మడిగా నిర్వహించే విధ్వంసకాండ, గృహదహనాలు, గ్రామ దహనాలు, అత్యాచారాలకు వ్యతిరేకంగా ప్రజల సమీకరణ కార్యక్రమాలను చేపట్టారు. శత్రు వర్గాలపై ఆత్మరక్షణ కొరకు ఎదురుదాడి చేయడానికి కార్యకర్తలను ప్రజలను సమాయత్తం చేశారు. కేవలం లాఠీలతో ఆత్మరక్షణ వృద్ధ్యమం సాధ్యపడదనే వాస్తవ పరిస్థితిని తెలంగాణా జిల్లాల ప్రజలు గుర్తించారు.

సాయుధ తిరుగుబాటు వినా గత్యంతరం లేని పరిస్థితులు ఏర్పడుచున్నవని నాయకత్వంపై ఒత్తిడి తెచ్చారు. ఫలితంగా పార్టీ నాయకత్వం ఆత్మరక్షణకై సాయుధ గెరిల్లా పోరాటాన్ని చేపట్టాలని సెప్టెంబరు 11, 1947 నాడు ప్రకటించింది. ఆ చారిత్రక ప్రకటనపై సంతకం చేసిన త్రిమూర్తులు రావి నారాయణరెడ్డి, బద్దం ఎల్లారెడ్డి, మఖ్మం మొహియుద్దీన్ గారలు. అదే కాలంలో అమరజీవులు అనభేరి ప్రభాకరరావు, సింగిరెడ్డి భూపతిరెడ్డి గార్ల నాయకత్వంలో జైత్రయాత్రలు నిర్వహించిన కరీంనగర్ జిల్లా దళం మాంధాపురం గట్లలో నైజాం సైన్యం రజాకార్లతో తలపడ్డది. తమ అజాగ్రత్త, శత్రువర్గాల బలాధిక్యత, మోహరింపు కారణంగా దళం దెబ్బతినటం జరిగింది. అనభేరి ప్రభాకరరావు, సింగిరెడ్డి భూపతిరెడ్డి గార్లతో సహా మరో ఎనిమిదిమంది వీరమరణం చెందినారు. ఇది కరీంనగర్ జిల్లా పార్టీ నాయకత్వానికి శరాఘాతంగా పరిణమించింది. మా అందరిని తీవ్రంగా కదిలించింది. అటు రాష్ట్ర పార్టీ తమ ఎత్తుగడలలో మార్పును సూచించింది. దళాలు పెద్దగా కాక చిన్నచిన్న గెరిల్లా దళాలుగా పనిచేయాలని ప్రకటించింది. మావో గెరిల్లా పోరాట ఎత్తుగడల రూపకల్పన చేసింది. దీనిలో బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారి అనుభవం ఉపయోగించబడింది. అటు వారి స్వగ్రామం గాలిపల్లిపై రజాకార్లు సైనికులు దాడి చేసారు. వారి ఇల్లును కాల్చివేయడమేకాక గ్రామ ప్రజలపై విరుచుకుపడ్డారు. కొందరి ప్రాణాలను బలిగొన్నారు. తర్వాత ఎల్లారెడ్డిగారు రహస్య జీవితంలో తమ బాధ్యతలను నిర్వహిస్తూ కొద్ది కాలానికే అరెస్టు కావడం జరిగింది. వివిధ జైళ్ళలో తిప్పుతూ కఠినమైన శిక్షలకు గురిచేయడం జరిగింది. 2 సంవత్సరాలకు పై బడిన జైలు జీవితం తర్వాత 1952 ఫిబ్రవరి మాసంలో జరిగిన మొదటి సార్వత్రిక ఎన్నికల సందర్భంగా విడుదలయ్యారు. అంతకు ముందే 1948 సెప్టెంబరు 17 నాడు పోలీస్ యాక్షన్ ఫలితంగా నైజాం ప్రభుత్వం తమ ఓటమిని అంగీకరించి భారత యూనియన్లో విలీనం కావడాన్ని ప్రకటించిన విషయం అత్యంత ప్రధానమైన ఘట్టం. ఈ సందర్భంలో భారత కమ్యూనిస్టుపార్టీ 1948 ఏప్రిల్ - మే మాసంలో నిర్వహించిన 2వ పార్టీ కాంగ్రెస్లో చేసిన రాజకీయ తీర్మానం భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ వుద్యమ చరిత్రలో కీలకాంశం. ఆగస్టు 1947న వచ్చిన స్వతంత్రం బూటకమని కేంద్ర కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వం బ్రిటీష్ సామ్రాజ్యవాదుల చేతులో కీలుబొమ్మ అని, బూర్జువా భూస్వామ్య ప్రభుత్వమని దీన్ని సాయుధ పోరాటం ద్వారా కూడా కూలద్రోయడానికి ప్రజానీకం సంసిద్ధంగా నున్నారని విశ్లేషించింది. తెలంగాణా సాయుధ పోరాట మార్గమే యావత్ భారత ప్రజల విముక్తి మార్గమని ఘంటాపథంగా చెప్పింది. అందుకొరకే ఈ ప్రకటన వెలువడిన నాలుగు మాసాల తరువాత పోలీస్ యాక్షన్ ఫలితంగా కలిగిన హైద్రాబాద్ సంస్థాన విమోచనం నిజమైన విమోచన కాదని ఇక్కడి కమ్యూనిస్టు పార్టీ కూడా ప్రకటించింది. బూర్జువా భూస్వామ్య ప్రభుత్వాన్ని కూలదోస్తూ విప్లవోద్యమం ద్వారా కష్టజీవుల రాజ్యాన్ని సాధించేవరకు తెలంగాణా సాయుధ పోరాటాన్ని ఉపసంహరించడం కాదు కదా

మరింత విస్తరించడం అవసరమని పార్టీ తేల్చి చెప్పింది. ఈ పరిణామాలు పార్టీలో విపరీతమైన అంతర్గత చర్చలకు దారి తీసినవి. పార్టీ అధికార నిర్ణయాన్ని సమర్థించే వారు ఒకవైపు, విభేధించే వారు మరొక వైపు చీలిపోయారు. రెండవ వైపు యూనియన్ ప్రభుత్వం తమ సైన్యాలతో దేశవ్యాప్తంగా కమ్యూనిస్టు వుద్యమాన్ని పూర్తిగా అణచివేయడానికి పూనుకొన్నది. బలోపేతంగానున్న బలమైన పునాదులపై నిర్మించబడిన తెలంగాణా సాయుధ పోరాటాన్ని అణచివేయడం కేంద్ర ప్రభుత్వానికి కష్టసాధ్యమైంది. ఈ వాదోపవాదాలను సాకల్యంగా చర్చించి నిర్ణయించడానికై ప్రముఖ తెలంగాణా నాయకులందరిని బొంబాయిలోని ఒక రహస్య కేంద్రానికి రప్పించడం జరిగింది. ఇందులో భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ అగ్రనాయకులంతా పాల్గొన్నారు. బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారితో సహా నేను ఆ సమావేశంలో పాల్గొనడం జరిగింది. వాదోపవాదాలలో పక్షపాతం లేకుండా, సమతౌల్యతతో అనుభవాలను విడమరించి నిర్ణయాన్ని పార్టీకి వదిలిన మహానుభావులు బద్దం. మీ వాదనంతా సాయుధపోరాట విరమణకే అనుకూలంగా వున్నదిగదా, తీర్పును మాత్రం మాకు వదలటం దేనికి? అని నాయకత్వం ప్రశ్నించడం అందరూ వారి క్రమశిక్షణా నిరతిని గౌరవించడం మరుపురాని ఘట్టం. ఏది ఏమైనా 3 సం॥ల అసమాన పోరాటం అంతర్వ్యుద్ధం లాంటి సంకుల సమరం తర్వాత 1951 చివరిలో ఆత్మరక్షణ పేరిట తాత్కాలిక యుద్ధ విరమణ విధంగా భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ ఈ పోరాటాన్ని విరమించుకున్నది. ఈ మహోద్యమంలో సంస్థానంలో ముఖ్యంగా తెలంగాణాలో నాలుగున్నర వేల మంది ఆత్మార్పణ చేసారు. ఇందులో అత్యధికులు పోలీసుచర్య తర్వాత అసువులు బాసిన వాస్తవం గమనార్హం. పోలీసు చర్య తర్వాత సాయుధ పోరాట పిలుపును ఉపసంహరించుకోవాలని పార్టీలో అగ్రగణ్యులు రావి నారాయణరెడ్డి గారు తదితర ప్రముఖులతో బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారు కూడా తమ సృతి కలిపినారు. ఈ వాదన బలాన్ని పుంజుకున్నది. మారిన నిజజీవితం సాయుధ పోరాట కొనసాగింపుకు ప్రతికూలంగా రుజువైంది. చివరకు అధికార పూర్వకంగా ఉపసంహరించుకోవడం అన్ని శ్రేణులు, అంతర్గత వాద వివాదాలు ఎలా వున్నా ఉమ్మడిగా మొదటి సార్వత్రిక ఎన్నికల రంగ ప్రవేశం జరిగింది. నిషేధం వుండిన కారణంగా సి.పి.ఐ. పేరుకు బదులు పీపుల్స్ డెమోక్రటిక్ ఫ్రంట్ (పి.డి.ఎఫ్) పేరిట కమ్యూనిస్టు యోధులు తమ తమ ప్రాంతాలలో ప్రజల అపారమైన ఆదరాభిమానాలను చూరగొన్నారు. పి.డి.ఎఫ్. యొక్క “హస్తం” గుర్తు గాలి వీచింది. హైద్రాబాద్ సంస్థానంలోని మరట్వాడ, కర్ణాటక ప్రాంతాలతో సహా తెలంగాణాలోనైతే అధిక సంఖ్యలో పి.డి.ఎఫ్. గెలిచింది. నల్గొండ పార్లమెంటుకు రావి నారాయణ రెడ్డి భారతదేశంలోనే అత్యధిక మెజారిటీతో గెలిచారు. ఈవిధంగా ఎల్లారెడ్డిగారి జీవితంలో మరో అధ్యాయం ప్రారంభమైంది. నాలుగున్నర సం॥ల రహస్య జీవితం 6 మాసాల జైలు జీవితం గడిపిన తరువాత నేను కూడా నైజాం ప్రభుత్వం విధించిన షరతులకు లోబడి కరీంనగర్ జిల్లా



వరకు దిగ్బందంలో వుంచబడ్డాను. అంత వరకు విద్యార్థి నాయకుడిగా నుండిన నేను విధిగా కరీంనగర్ జిల్లా రైతు వుద్యమ కార్యకర్తగా, నాయకుడిగా కొత్త అద్యయాన్ని ప్రారంభించక తప్పలేదు. మళ్ళీ బద్దం ఎల్లా రెడ్డి గారితో సహాచరుడిగా, సన్నిహితంగా కరీంనగర్ జిల్లా రైతు వుద్యమ నిర్మాణం, పార్టీ నిర్మాణం చేపట్టడం జరిగింది.

దేశ రాజకీయాలలో తెలంగాణ ప్రాంతానికి 1952కు పూర్వపు కాలం యుద్ధ కాండగా నుంటే తర్వాత కాలాన్ని శాంతి పర్వంగా అర్థం చేసుకోవచ్చు. తెలంగాణాలో కొనసాగిన సాయుధ పోరాటం నైజాం నిరంకుశ పరిపాలనను కూల్చడానికి ఎంతగా గురిపెట్టబడిందో అంతకు తక్కువ కాకుండా తెలంగాణ ప్రాంత పూర్వ ఘోషాస్వామ్య వ్యవస్థను కూడా కూల్చివేయడానికి గురిపెట్టబడ్డది. వెట్టిచాకిరీ వ్యతిరేక పోరాటం, దళితులు, వెనకబడిన తరగతులు, మహిళలపై కొమ్ములు తిరిగిన భూకామందులు వారి గుండా తండాలు జరిపిన దౌష్ట్యాలకు వ్యతిరేకంగా తెలంగాణలోని గ్రామీణ ప్రజలు ఆంధ్రమహాసభ, కమ్యూనిస్టు పార్టీల నాయకత్వంలో అత్యంత వీరీచితంగా పోరాడినారు. ఆనాటి నాయకులు రచించిన జీవిత చరిత్రలు, అనుభవాలు, జ్ఞాపకాలలో పోరాట గాథలు కండ్లకు కట్టినట్లుగా వర్ణించబడినది. ఈ వుద్యమ ప్రభావం 1948 తర్వాత ఏర్పడిన కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వాలపై పూర్తిగా పడ్డది. 1949లో ఆమోదించబడిన జాగీర్దారీ, మకైదారీ, జమీందారీల రద్దుచట్టం ఆ తర్వాత 1950లో ఆమోదించబడిన హైద్రాబాద్ కౌలుదారీ మరియు వ్యవసాయ భూముల చట్టం ఇందుకు ప్రబల నిదర్శనాలు. ఈ చట్టాలను అమలు జరిపించుకోవడంలో రైతు సంఘాలు నిబద్ధత, నిరంతర ఐక్య రైతు వుద్యమాల ద్వారా అనేకానేక విజయాలు సాధించినవి. రాష్ట్ర రైతుసంఘ ప్రధాన కార్యదర్శిగా, అధ్యక్షులుగా, అన్నివేళలా రైతు నాయకుడిగా గుర్తింపు పొందిన బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారి పాత్ర అమోఘం, అద్వితీయం. రాష్ట్రంలో ఎక్కడా ఏమూలన చట్టవ్యతిరేకతకు ఎవరు పాల్పడినా అక్కడ రెక్కలు కట్టుకొని వారి రైతుల పక్షం నిలబడి విజయాలు సాధించిన అనేక ఘట్టాలలో బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారి పాత్ర మరువరానిది. కరీంనగర్లో జిల్లా కమ్యూనిస్టు పార్టీ కార్యదర్శిగా, రైతుసంఘ ప్రధాన కార్యదర్శిగా, అధ్యక్షుడిగా రెండున్నర దశాబ్దాలు పనిచేసిన నాకు మార్గదర్శిగా నిలిచిన మహానుభావుడు ఆయనే. ఒకటి రెండు కాదు జిల్లాలో కరుడుగట్టిన భూస్వాములకు వ్యతిరేకంగా రైతాంగ పోరాటాలు అందులో ఎదుర్కోవలసివచ్చిన అనేకానేక సమస్యలు, కష్టాలు అనేకం. ఈ పోరాటం ద్వారా సుమారు 3 దశాబ్దాల సుదీర్ఘకాలంలో కరీంనగర్ జిల్లా రైతుసంఘం ఆధ్వర్యంలో 3 లక్షల ఎకరాలకు మించిన భూములపై కౌలు రైతులు రక్షిత కౌలు సాధించుకొన్నారు. ఆ తర్వాత శాశ్వత పట్టాదారుడిగా మారినారు. వేలాది ఎకరాల పోరంబోకు ఖారజ్ఖాతా, వంచరాయి భూములపై భూములు లేని దళితులు, వెనకబడిన తరగతుల వారు పట్టా హక్కులు సాధించుకున్నారు. నీటి తీరువా, రైతుల అప్పుల రద్దు, అక్రమ వసూళ్లుకు వ్యతిరేకంగా ముఖ్యంగా గ్రామాలలో

పటేల్, పర్వారీల దోపిడీలకు వ్యతిరేకంగా రైతు సంఘం సమరశీల పోరాటాలను నిర్వహించి అద్భుతమైన విజయాలను సాధించిన సందర్భాలు అనేకం. జిల్లా రైతు నాయకత్వానికి బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారి అనుభవం, ప్రోత్సాహం పూర్తిగా లభించింది.

1952 పార్లమెంటుకు గెలిచిన ఎల్లారెడ్డిగారు తిరిగి 57లో ఓడిపోయారు. నేను 1957లో ప్రప్రథమంగా చొప్పదండి నియోజకవర్గం నుండి శాసనసభకు ఎన్నికయ్యాను ఎల్లారెడ్డి గారి ఓటమిని నేను భరించజాలలేదు. కొలది మాసాలలోనే బుగ్గారం నియోజకవర్గం నుండి గెలిచిన కాంగ్రెస్ శాసనసభ్యులు కోర్టు తీర్పు కారణంగా వదులుకోవలసివచ్చింది. ఆ ఖాళీని భర్తీ చేయడానికి ఎన్నికల కమిషన్ ఉప ఎన్నికల ప్రకటన చేసింది. బుగ్గారం ఉప ఎన్నికలకు ఎల్లారెడ్డి గారిని అభ్యర్థిగా నిర్ణయించి గెలిపించాలనే బలమైన కోరిక నాకు కలిగింది. అయితే ఎల్లారెడ్డి గారు ససేమిరా పోటీచేయనన్నారు. అందుకు వారిని ఒప్పించడానికి బహు ప్రయత్నం చేయవలసి వచ్చింది. చివరకు రావి నారాయణ రెడ్డి గారు నిధి సేకరణ బాధ్యత వహించి నేను ఎన్నికల ఏజెంటుగా నియోజకవర్గాన్ని కలియతిరిగే హామీ తర్వాత వారు తల ఊపారు. మేము మా హామీని నిర్వహించాం. తెలంగాణా వ్యాపితంగా పార్టీ కార్యకర్తలు ఈ ఎన్నికల పోరాటంలో భాగస్వాములయ్యారు. పెద్ద మెజారిటీతో ఎల్లారెడ్డి గారు గెలుపొందారు. ఆ తర్వాత ఒకసారి రాజ్యసభ సభ్యుడిగా, మరొకసారి ఇందుర్తి శాసనసభ్యులుగా గెలిచి తమ సేవలు దేశానికి అందించిన అమరజీవి. శతాబ్దాల సమైక్యతా చరిత్ర కలిగిన తెలుగుజాతిగా పునురుజ్జీవనం పొందాలని బద్దం ఎల్లారెడ్డిగారు ప్రగాఢంగా వాంఛించేవారు. తెలుగు జాతీయతకు వైతాళికులుగా నిలిచిన కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు, గురజాడ అప్పారావు గారు, గిడుగు రామమూర్తిగారు మొదలగు వారు రచించిన గ్రంథాలను ఆసక్తితో చదివి ఇతరులతో చదివించేవారు. 50వ దశకం ప్రథమంలో హైద్రాబాద్ పట్టణంలో విజయవంతంగా నిర్వహించబడిన విశాలాంధ్ర మహాసభకు అహ్వానసంఘ అధ్యక్షుడిగా చక్కని ఉపన్యాసం చేసారు. ఆ మహాసభకు శ్రీశ్రీగారు అధ్యక్షత వహించారు. ప్రపంచదేశాల కమ్యూనిస్టు పార్టీల రాజకీయ వ్యూహాలను ఎత్తుగడలను అంతర్జాతీయత పేరట మొదలు కోమిన్ టర్న్, ఆ తర్వాత కోమిన్ ఫార్మ్ కేంద్రాలు నిర్ణయాత్మక పాత్రను పోషించినవి. ఈ విధానాలు భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ పరిణామాన్ని కూడా తీవ్రంగా ప్రభావితం చేసినట్లు చరిత్రనే సాక్ష్యం. 1963 - 64లలో కమ్యూనిస్టు చైనా భారతదేశంపై ఒకటికి రెండు పర్యాయాలు దాడి చేసింది. ఈ ఘటన భారత రాజకీయవేత్తలలో అత్యంత తీవ్రమైన దిబ్బాంతిని కలిగించింది. హిందీ చీనీ భాయి భాయి అంటూ అనేక సందర్భాలలో భారత చైనా మైత్రీ బంధాన్ని ప్రపంచానికి చాటి చెప్పిన భారత ప్రధాని నెహ్రూ అవాక్కయి నిశ్చేష్టుడుగావడం దేశ భక్తులందరిని కలవర పెట్టింది. బాండుంగ్ మహాసభలలో పంచశీలాల పేరిట ప్రపంచదేశాల మద్య సత్సంబంధాల గురించి చేసిన ప్రకటనల తడి అరకముందే

చైనాలాంటి అగ్రదేశం భారతదేశంపై పనికిరాని సరిహద్దు నిర్ధారణ నెపంతో దాడి చేయడం నమ్మకశక్యం కాని పరిస్థితి. ఇది అంతర్జాతీయ కమ్యూనిస్టు వ్యూహంలో ఒక భాగం. యుద్ధాల ద్వారా విప్లవాలను విస్తరణ చేయకలుగుతామనే కరుడుకట్టిన మూఢ నమ్మకమే దీని వెనుక దాగివున్న సూత్రం.

ఈ సంఘటన భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ ఉనికినే తీవ్రంగా ప్రభావితం చేసింది. చైనా దేశం చేసిన దాడి మనదేశంపై దురాక్రమణ అని దాన్ని ఖండించిన వారొకవైపు వుండగా అది సదాక్రమణనేనంటూ వాదించినవారు మరొకవైపు చీలిపోయారు. భారత ప్రభుత్వం తన గూఢచార సమాచారం ఆధారంగా వందలాది కమ్యూనిస్టు నాయకులను అరెస్టు చేసి నిర్బంధించింది. అందులో ఈ రాష్ట్రంలో బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారొకరు. అరెస్టుకు ఒక రోజు ముందుగా, నేను కరీంనగర్‌లో చైనా దురాక్రమణపై ఒక పౌర సమావేశంలో చేసిన ప్రకటనను విమర్శించాను. ఇటువంటి సున్నితమైన రాజకీయ అంశంపై తొందరపాటు ప్రకటనలు చేయడం పార్టీకి హానికరమని హితవుపలికారు. హైద్రాబాద్‌కు వెళ్ళినవారిని అక్కడే నిర్బంధంలోకి తీసుకోవడం జరిగింది. సుమారు ఒక సంవత్సరకాలం జైలు జీవితం గడిపారు. జైలులో ఈ ఘట్టంపై నాయకుల మధ్య తీవ్రమైన వివాదాలు జరిగినవి. బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారు పిడివాదాన్ని విప్లవాల విస్తరణ వితండవాదాన్ని తీవ్రంగా వ్యతిరేకించారు. ఇటు కలకత్తాలో జరిగిన భారత కమ్యూనిస్టు జాతీయ కౌన్సిల్ సమావేశంలో చైనా చేసిన దాడి రాజకీయంపై తీవ్రంగా చర్చ జరిగింది. శ్రీయుతులు డాంగే, చంద్ర రాజేశ్వర రావు గారల నాయకత్వంలో ఒక వర్గం, శ్రీయుతులు పుచ్చలపల్లి సుందరయ్య, బి.టి.రణదీప్ నాయకత్వంలో మరోవర్గంగా వాదించారు. మొదటివర్గం వారికి మెజారిటీ బలం చేకూరడంతో రెండవవర్గం మైనారిటీ వర్గం సమావేశం నుండి విడిపోయి పోటీ పార్టీని భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ (మార్క్సిస్టు పార్టీ)ని స్థాపించడం జరిగింది. ఆ తర్వాత సాయుధపోరాటాల ఆవశ్యకతా అంశంపై తిరిగి ఆ పార్టీలో చీలికలు రావడం ఒకటికి మించిగా భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీలు (మార్క్సిస్టు - లెనినిస్టు) పేరుతో అవతరించడం చారిత్రక అనుభవం.

భారతదేశ కమ్యూనిస్టు ఉద్యమానికి చక్కని కర్తవ్యం, భవిష్యత్తును దర్శించిన బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారు ఈ చీలికలపై తమ తీవ్ర ఆందోళనను, మనస్థాపాన్ని తెలియచేయని దినమంటూ వుండేదికాదు.

1969లో తెలంగాణాలో, 1972లో ఆంధ్రప్రాంతంలో నిర్వహించబడిన వేర్పాటువాద వుద్యమాలను పూర్తిగా వ్యతిరేకించిన వారు. అలాగే నైజాం రాజరికాన్ని, నిరంకుశ భూస్వామ్య విధానాన్ని, సాయుధ పోరాటంతో సహా అన్ని పోరాట ఆయుధాలను విజయవంతంగా ఉపయోగిస్తూ ప్రజాసామాన్యాన్ని సుసంఘటితం, చైతన్యవంతం చేసిన అపార అనుభవ సంపద రాజకీయ పార్టీలకు, ప్రజాసేవకులకు పూర్తిగా

ఉపయోగపడాలని కోరుకునేవారు. రాజకీయమంటే ప్రజలను సాధికారులు చేయడమని వారి ప్రతినిధులుగా గెలిచిన వారు సంపూర్ణంగా ప్రజల మనోవాంఛలను రాజ్యాంగ, చట్ట నియమ నిబంధనల ఆధారంగా సాధించాలని, నిర్మోహమాటంగా ప్రకటించేవారు. అధికార సాధన, పదవుల అలంకరణ, స్వార్థ ప్రయోజనాల సాధనకు రాజకీయం సోపానం కాకూడదని ఇటువంటి ఆలోచనా సరళి హీనసంస్కృతి, నీతి బాహ్యమని ప్రజాస్వామ్యానికే గొడ్డలిపెట్టులాంటిదని తీవ్రంగా ఖండించేవారు. ఇటువంటి రాజకీయ, సామాజిక విలువలను సృష్టించి రాబోయే తరాలకు పదిలంగా అందచేసిన అమరజీవి బద్దం. నేను రాష్ట్రస్థాయి భాద్యతలను చేపట్టిన తరువాత కూడా వారి ఆదరాభిమానాలు నాకు ప్రోత్సహకాలుగా ఉపయోగపడినవి. నేను తరుచుగా సిరిసిల్లా శాసనసభ్యుడిగా గెలిచి శాసనసభలో భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ నాయకుడిగా పోషించిన పాత్రను ఇతర నాయకులతో పాటు బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారు ఆప్యాయంగా ప్రశంసించేవారు. వారు గతించడం కరీంనగర్, తెలంగాణా ప్రజాపుద్యమానికి తీరనిలోటు. వ్యక్తిగతంగా నాకు పితృవియోగం లాంటిది. ఆనాటి పార్టీ కార్యదర్శి కీ॥శే॥ గిరి ప్రసాద్ గారి సమేతంగా గాలిపల్లి గ్రామానికి వెళ్ళి చివరి వీడ్కోలు కార్యక్రమాలలో పాల్గొన్నాను. గురుతుల్యుడు, సహచరుడు, విప్లవోద్యమ నిర్మాత, చరిత్ర పుటలలో సువర్ణక్షరాలతో లిఖించదగిన మానవతావాదికి వీడ్కోలు చెప్పి కృతార్థుడినైనాను.

